Valiokunnan lausunto PeVL 51/2026 vp– HE 90/2026 vp

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoiman periaatteita koskevaksi lainsäädännöksi

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoiman periaatteita koskevaksi lainsäädännöksi (HE 90/2026 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- hallitussihteeri Kaisa-Maria Kimmel, sosiaali- ja terveysministeriö
- hallitusneuvos Merituuli Mähkä, sosiaali- ja terveysministeriö
- lääkintöneuvos Sirkku Pikkujämsä, sosiaali- ja terveysministeriö
- sosiaalineuvos Virva Juurikkala, sosiaali- ja terveysministeriö
- professori (emerita) Raija Huhtanen
- professori Toomas Kotkas

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- professori Olli Mäenpää
- professori Tuomas Ojanen

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi terveydenhuoltolakia, sosiaalihuoltolakia ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annettua lakia sekä näihin liittyen vankeuslakia, tutkintavankeuslakia, mielenterveyslakia ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettua lakia.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.

Valmis
5.0

Valiokunnan lausunto PeVL 51/2026 vp

Esitykseen sisältyy lakiehdotusten suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskeva jakso. Hallitus katsoo, että lait voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Hallitus pitää kuitenkin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi asiasta lausunnon.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

(1) Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi julkisesti rahoitettujen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden, työmuotojen ja menetelmien palveluvalikoimaan kuulumisen ja kohdentamisen periaatteista. Lakiehdotuksilla ehdotetaan säädettäväksi palveluvalikoimaan kuulumisen edellytyksistä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Terveydenhuollossa lakiehdotusten mukaisilla periaatteilla muutetaan palveluvalikoiman määrittelyä niin, että nykyisten poissulkukriteerien sijaan säädetään palveluvalikoimaan kuulumisen edellytyksistä. Sosiaalihuollossa palveluvalikoiman periaatteet ovat uusi sääntelykokonaisuus, jonka määrittelyllä ohjataan sosiaalihuollon palvelujen ja työmuotojen käyttöä.

(2) Lakiehdotusten yleisenä tavoitteena on lisätä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoimaa koskevien valintojen ja myös tarvittavan priorisoinnin avoimuutta ja hyväksyttävyyttä. Lakiehdotuksilla pyritään osaltaan mahdollistamaan sekä kansallisesti että hyvinvointialueilla ja muualla julkisesti rahoitetussa sosiaali- ja terveydenhuollossa sellaiset palvelujen, menetelmien ja työmuotojen käyttöönottoa, käyttöä ja käytöstä poistamista koskevat päätökset, joilla edistetään vaikuttavuutta ja kustannusvaikuttavuutta. Lisäksi pyritään edistämään julkisesti rahoitettujen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhdenmukaisuutta valtakunnallisesti ja siten edistämään asiakkaiden sekä asiakas- ja potilasryhmien välistä yhdenvertaisuutta.

(3) Ehdotetulla sääntelyllä on merkitystä erityisesti perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Säännöksessä ei määritellä tapaa, jolla sosiaali- ja terveyspalvelut on järjestettävä, vaan velvoitetaan julkinen valta turvaamaan niiden saatavuus. Palvelujen järjestämistapaan ja saatavuuteen vaikuttavat välillisesti myös muut perusoikeudet, kuten yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto sekä oikeus elämään. Palvelujen riittävyyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993 vp, s. 71 ja PeVL 36/2012 vp, s. 2/II).

(4) Voimassa oleva palveluvalikoimaa ja palveluvalikoimaneuvoston toimivaltaa koskeva sääntely on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 30/2013 vp). Kyseisen sääntelyn sisältäneessä hallituksen esityksessä (HE 103/2013 vp) esitettiin säädettäväksi, että palveluvalikoimaneuvosto antaisi sitovia ratkaisuja palveluvalikoiman sisällöstä. Perustuslakivaliokunta arvioi tuolloin, että palveluvalikoimaa voitiin luonteensa puolesta pitää eräänlaisena yleisiä oikeusnormeja sisältävänä kokoelmana. Ehdotettu sääntely oli valiokunnan mukaan tältä osin merkityksellistä myös perustuslain 80 §:n 2 momentin kannalta, jonka mukaan viranomainen voidaan lailla valtuuttaa antamaan oikeussääntöjä määrätyistä asioista, jos siihen on sääntelyn kohteeseen liittyviä erityisiä syitä eikä sääntelyn asiallinen merkitys edellytä, että asiasta säädetään lailla tai asetuksella. Valiokunta piti kuitenkin ehdotuksen

säätämisjärjestykseen vaikuttavana kysymyksenä sitä, että palveluvalikoimaan kuulumista koskevat kriteerit olisi tullut määritellä oleellisesti esitettyä täsmällisemmin (PeVL 30/2013 vp, s. 4/II—5/I). Perustuslakivaliokunnan mukaan palveluvalikoiman määrittelyn kriteerit jäivät esityksessä yleiselle tasolle ja jättivät siten palveluvalikoimaneuvostolle liikaa harkintavaltaa palveluvalikoimaa määriteltäessä.

(5) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että nyt ehdotettuun sääntelyyn liittyy epämääräisyyttä siltä osin kuin kyse on palveluvalikoiman periaatteiden oikeudellisesta sitovuudesta ja sitovuuden kohdentumisesta. Sama epämääräisyys koskee myös periaatteiden soveltamisessa ratkaisuvaltaa käyttäviä tahoja. Koska periaatteiden soveltamisessa on viime kädessä kyse ratkaisusta, jolla on merkitystä perusoikeuksien toteutumiselle ja joka sisältää julkisen vallan käyttämistä, ei tällaista epämääräisyyttä voida pitää perustuslain 2 §:n 3 momentin kannalta ongelmattomana. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulee täsmentää terveydenhuolto- ja sosiaalihuoltolain sääntelyä siten, että niistä käyvät selvästi ilmi palveluvalikoiman periaatteita soveltavat tahot. Tämä on edellytyksenä 1. ja 2. lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Täsmentäminen on mahdollista muun muassa siten, että terveydenhuoltolain 7 a §:ssä ja sosiaalihuoltolain 30 a §:ssä määriteltäisiin nimenomaisesti päätöksentekijätahot. Mahdollista on myös säätää soveltamisen kannalta keskeisissä terveydenhuoltolain ja sosiaalihuoltolain säännöksissä, että näiden toimijoiden päätöksenteon tulee perustua kyseisiin periaatteisiin. Valiokunnan saaman selvityksen valossa merkittävänä on tältä osin pidettävä erityisesti vastaavan lääkärin tekemiä päätöksiä.

(6) Nyt ehdotettu periaateluonteinen sääntely saattaa mahdollistaa toisistaan poikkeavat alue- ja toimijakohtaiset ratkaisut, mikä voi olla ongelmallista palvelujen saatavuuden ennakoitavuuden ja asiakkaiden yhdenvertaisuuden kannalta. Perustuslakivaliokunta piti sitovaa palveluvalikoimaa koskevaa sääntelyä arvioidessaan yhdenvertaisuuden kannalta myönteisenä, että palveluvalikoiman määrittäminen johtaisi palveluntarjonnan yhdenmukaistamiseen maanlaajuisesti (PeVL 30/2013 vp, s. 5/I). Valiokunta korostaa edellä todettu huomioiden periaatteiden toteuttamista koskevan hallinnollisen ohjauksen ja laillisuusvalvonnan merkitystä.

(7) Perustuslakivaliokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että lähtökohtaisesti myös kansallisen tason palveluvalikoimasta päättämistä koskeva sääntely voisi valiokunnan saaman selvityksen valossa olla mahdollinen esimerkiksi erityisen palveluvalikoimaa määrittävän toimielimen lakiperustaisen päätösvallan perusteella. Perustuslakivaliokunta ei palveluvalikoimaa koskevassa vuoden 2013 lausunnossaan pitänyt suoranaisesti perustuslain vastaisena ehdotettua sääntelyä, jonka mukaan erityiselle toimielimelle olisi säädetty toimivalta päättää palveluvalikoiman tarkemmasta sisällöstä. Tällainen toimielimen toimivalta saattoi valiokunnan mukaan olla perusteltu, kun otetaan huomioon palveluvalikoiman luonne laajana, jatkuvasti täydennettävänä ja erityislaatuisena hoito- ja muita terveydenhuollossa käytettäviä menetelmiä sisältävänä kokoelmana sekä se, että toimintaan liittyy varsin runsaasti lääketieteellistä ja hammaslääketieteellistä asiantuntemusta edellyttäviä erityispiirteitä (PeVL 30/2013 vp, s. 4). Valiokunta piti kuitenkin toimielimen toimivaltaa määrätä suomalaisen terveydenhuollon palveluvalikoimasta kaiken kaikkiaan poikkeuksellisena lainsäädäntövallan delegoimisen näkökulmasta ja edellytti edellä kuvatusti säätämisjärjestykseen vaikuttavana kysymyksenä, että tällaiselle toimielimelle ei jää liikaa harkintavaltaa.

(8) Perustuslakivaliokunta kiinnittää sääntelyn täsmällisyyden osalta huomiota myös sosiaalihuoltolain 30 a §:n 1 momenttiin ja 36 §:n 3 momentin 8 kohtaan. Sosiaalihuoltolain 30 a §:n 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi sosiaalihuollon palveluvalikoimaan kuulumisen edellytyksistä "palvelujen […] käyttöä, käyttöönottoa ja käytöstä poistamista koskevassa päätöksenteossa". Ehdotettu sääntely jättää sanamuotonsa osalta jossain määrin epäselväksi sen, minkä sosiaalipalveluiden käyttöönotosta ja käytöstä poistamisesta hyvinvointialueilla olisi toimivalta päättää. Sama epäselvyys koskee ehdotettua sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 36 §:n 3 momentin 8 kohtaa. Perustuslakivaliokunta korostaa, ettei hyvinvointialueilla voi olla tällaista toimivaltaa lakisääteisten sosiaalipalvelujen osalta ja ettei palveluvalikoiman periaatteilla voida ohittaa laissa säädettyjä sosiaalipalvelujen myöntämisedellytyksiä. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan on syytä täsmentää sääntelyä. Sikäli kuin tarkoitus on ollut säätää sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentissa säädettyjä vapaaehtoisia palveluita koskevan palveluvalikoiman periaatteista, olisi tämä perusteltua tuoda säännöksessä nimenomaisesti esille.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Perustuslakivaliokunta esittää,

> *että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, 1. ja 2. lakiehdotus kuitenkin vain, jos valiokunnan sääntelyn täsmällisyydestä esittämät valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon.*

Helsingissä 23.6.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Heikki Vestman kok
varapuheenjohtaja Onni Rostila ps
jäsen Fatim Diarra vihr
jäsen Petri Honkonen kesk
jäsen Hannu Hoskonen kesk
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Teemu Keskisarja ps
jäsen Kimmo Kiljunen sd
jäsen Terhi Koulumies kok
jäsen Jarmo Lindberg kok
jäsen Ville Skinnari sd
jäsen Henrik Vuornos kok
jäsen Johannes Yrttiaho vas
varajäsen Jani Mäkelä ps

Valiokunnan lausunto PeVL 51/2026 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Johannes Heikkonen